

Számos alkotás képviseli művészetének másik, gondolati indítású főáramát. Ezeknek fokozott hangsúlyt kap a szerkezet és a határozottabb, keményebb, de nem rideg rajzosság. A konstrukció fontosságát hangsúlyozza azzal is, hogy koloritja néhány színen belül marad; a szürke a legkedveltebb színe, és kiegészítőként a barna és kék, komoly, de nem komor árnyalatai. Ha őst keresünk, akkor különösen a Csendélet fehér drapériával és a Körtés Csendélet Buffet-et, és Barcsayt juttatja eszünkbe. Ez azonban a még harminc évet sem elért művésznél természetes, és annál kevésbé bír jelentőséggel, mert az ezeket követő képein már tovább lép. Mindaz, amit az említett csendéletekben még csak hangulatteremtő elemként tudott csak magába olvasztani, az további műveiben már egyéni meglátású mélyebb összefüggések és jelképi értékű mondanivaló tolmácsolója lesz (Három kendermagos tyúk, Fák a kertben, Napraforgók, Udvar vége).

Dér ezekben a művekben egyéni módon nem a kompozíció erőnyeinek egységéből adódó feszítőerővel, hanem egyes részletek (dolmenszerűen súlyos kerítésdarabok, „premier plan”-ba helyezett talicska stb.) kiemelt, átköltött hangsúlyával hoz létre érdekes monumentalitást.

Érdekes megfigyelni, milyen szívesen alkalmazza képépítő elemként a kerítést. A deszkakerítés nála elsősorban dekoratív, háttérként jelenik meg (Sorsok eleje: és vége, Őszi meditáció stb.), szemben Patay néhány éve, az Őszi Tárlaton kiállított Öregség c. képével, amelyen a deszkakerítés felületi mozgalmassága jelképi jelentőséget kapott. A lécz- és karókerítések kapnak nála a már említett módon jelképi értéket.

Az alföldi táj jellemző fájában, a fűzben a csonkolt törzs súlyos tömegének és a gallyak könnyedségének ellentéte ragadja meg (Ártér, Tél).

E rövid recenzió nem törekedhet teljességre, mégis elszegényítenék Dér István munkásságát, ha a két „fő téma” és a nagyobb méretek mellett nem szólnánk művészetének kisméretű, de nagyon is figyelemre méltó „petit-rien”-jeiről. Külön ki kell emelni ezek közül térproblémák sikeres kísérlete miatt a Vonaton, a sivár monotonitát kifejező ereje folytán az Ipari táj, a nagyvonalú summázás erényét: bizonyító Nyárfák, a tömönatos egyszerűségű Esti hangulat c. műveket.

A jövő útja nyitott, hiszen legutóbbi termésében is egyaránt találkozunk a summázás erőteljes összefogottságával (Esti utca) és a valóságú formák puhább szín- és rajzritmusával. Nagyon lehet, hogy nem is a vagy ez, vagy az, hanem mindkettőben együtt bontakozik ki Dér István további alkotómunkája.

Egy nem lényeges — a képek értékét a cím nem érinti —, de a tárlatlátogatók szempontjából a jövőben talán hasznosítható észrevétel: a művek lényegmondásával összhangba kell hozni a képcímeket, amelyek közül most nem egy irodalmi és patétikus ízű. Az egyszerűség nemcsak a festményeken, a címekben is erény.

Összegezve: Dér István első kiállítása a pályakezdés néhány évének igen gazdag termését mutatja be, egyben reményteljes biztatás a jövőre. Érdemes volt megrendezni.

DÖMÖTÖR JÁNOS

LÁTOGATÁS ERDÉLYI MIHÁLY FESTŐMŰVÉSZNÉL

„Valljuk be, hogy a színházi kultúrát módfelett, a zenét némileg, a képzőművészetet alig, az irodalmat éppenséggel nem támogatja Szeged város. Vajon mi ennek az oka?”

Tévedés ne essék: ezeket a szavakat nem most, hanem 30 évvel ezelőtt, 1936-ban Erdélyi Mihály kiállítási katalógusának előszavában olvashattuk. Lehet ugyan, hogy az irodalom vonatkozásában azóta lényeges változás történt, de a képzőművészetek területén még sok a tennivaló. Keressük fel Erdélyi Mihály „műtermét” Újszeged modern negyedében, Odesszában, ahová néhány hete kényszerűl átköltözni. Másfél szobás, tenyérnyi lakásban fogad. Több évtizedes munkái, nagyméretű kompozíciók raktárszerűen összezsúfolva a mennyezetig. Alig tudunk néhány lépést tenni. Festői tevékenységét megbénítják a körülmények: itt se mélység nincs, se áttekintés, modellbeállításra sincs lehetőség.

Tekintsük végig, munkássága vajon nem érdemelne-e nagyobb megbecsülést. Ízig-vérig szegedi, alsóvárosi születésű. Szegény munkáscsalád gyermeke. Városi ösztöndíjjal indul művészi pályára, mint a Képzőművészeti Főiskola III. éves hallgatóját, a kecskeméti művésztelepen a kritikai realista Révész Imre melletti

találjuk. Akadémiai éveit előtthat és fél évig tengerészként az Adrián és a Földközi-tengeren teljesít szolgálatot. (A tenger nagy hatással is van művészi munkásságára.) A főiskola elvégzése után tizenkét esztendeig külföldön él. Párizs múzeumaiban (Louvre, Luxemburg, Petit Palais) látogatja néhány barátjával, akikkel élénk vitát folytat a klasszikus és a modern művészet problémáiról, szemtanúja az ellentmondásokkal teli európai avantgardista törekvések jelentkezésének. Később Itáliában találjuk. A firenzei akadémiára harminc idegen nemzetiségű pályázó közül harmadmagával kerül felvételre. Egy év múlva a palermói akadémián Archimed Campini professzor tanítványa, aki barátjává fogadja, és az előadások, városi séták során az antik kultúra szeretetét oltja Erdélyibe. Itt rendezik első önálló kiállítását, Campini professzor védnöksége alatt, nagy erkölcsi és anyagi sikerrel. Néhány év múlva Svájcban találjuk. Bernben, Zürichben és Bazelben hasábokat írnak róla a lapok, és méltatják, mint a tenger kiváló festőjét. Ismét olasz földön dolgozik. Nápolyban a Vezúvról készít tanulmányokat a Vezúvi Obszervatórium számára. Anyagát a Galéria di Novecento kiállítóhelyiségében soron kívül beütemezik, majd Rómában a Galéria Fiamban állít ki. A művészársadalom respektálja munkásságát, a korabeli kritika elismeréssel írja: „Kevesen tudták a tengert úgy ábrázolni, mint Erdélyi Mihály.”

Kiállításának zömét önállóan rendezte, de nagyobb gyűjteményes kiállításokon is szerepelt. Például a páduai „Salone Della Regione”-ban, a világ egyik legnagyobb termében „Dellen Tre Venezia”-ben, majd Palermo, Nápoly, Róma és Berlin következik. Előttem fekszenek a „Circolo Artistico di Venezia”-nak, a velencei képzőművészek társaságának és a berlini képzőművészeti társulatnak levelei, melyben értesítik Erdélyit, hogy társaságuk tagjává választották. Rangos, olasz, német és svájci lapok írnak róla elismerő cikkeket. Nézzük az *Il Cionnale D' Italia* 1929. június 14-i számát: „Szegedi magyar ember — írja a lap —, Erdélyi Mihálynak hívják, most Rómában tartózkodik sikeres nápolyi kiállítása után. Meg kell ismerni mind a művészt, mind alkotásait... a pokol völgyében, a Vezúv kráterének közelében, a kis obszervatóriumban találta fel refugiumát, boldogságának partjait, itt álmodja nekünk művészi álmait.”

Legnagyobb sikerét talán akkor érte el Erdélyi, amikor a XX. Velencei Biennáléra kapott meghívást. Köztudomású, hogy a velencei Giardino Pubbico-ban („Tünderészep Közker”) kétévenként rendezik meg a képzőművészet olimpiáját, ahol minden jelentős nemzet szerepel egy-egy pavilonban a saját rendezésében. Erdélyi másikként került a biennáléra. Egy nagyméretű olasz pavilonban, az Itáliában hosszabb időt töltött, kimagasló eredményeket ért el művészek meghívása alapján, a beküldhető három kép közül a nemzetközi zsűri általában egyet fogad el — ám Erdélyinek mindhárom képe a kiállításra került.

Erdélyi Mihály művészete a természet és az ember szeretetéből táplálkozik. Műveit eleinte a természet közvetlen hatása nyomán készítette. Korábbi munkáin Manet, Monet és Sysley, az impresszionisták frissesége és a renaissance Fra Filippo Lippi ötvözete is érződik. A kolorizmus erőteljessége és a forma szépsége csendül össze portréin, csendéletein és tájképein. Legutolsó szimbolikus kompozíciói egzotikusoknak hatnak. Gauguin némely alkotásaival tartanak rokonságot. Más képein a háború ellen áll ki, a népek szabadságáról álmodik. Kompozíciói mozgalmasak: hol életörömről tanúskodnak, hol pedig drámai hangvételűek. Franciás eleganciával megoldott munkáin a szürkésokkeres össztonusokon mint ékkövek csillognak a vastagon felrakott apró, villogó fehér, piros és sárga foltok, díszítve a felületet. Egy-egy munkája pedig népművészetünk némely remekbe alkotott főköttőjét idézi, vagy hímes suba hangulatát árasztja.

Valami utánozhatatlan, korszerű, bájos naivság, a tiszta lélek őszinte, mesterkéltég nélküli megnyilatkozása árad alkotásaiból. A századforduló avantgardista törekvéseit tudomásul vette, a homocentrikus antik kultúrából származó szemlélete azonban mindig közérthető maradt a széles közönség számára. Minden szegedi és dél-alföldi tárlaton szerepel, de egyéni kiállítást már 20 éve nem rendezett. „A remekműveket érlelni kell, lehetetlen, hogy a festő évente tucatjával fösse a jó képeket. Nem megyek a divatos irányzatok után, azt festem, amit érzek” — mondja Erdélyi. Csendesen és szerényen dolgozik, de a főváros szakértői is figyelemmel kísérik munkásságát, számon tartják alkotásait. Szeged piktúrájának egyik főerőssége.

Búcsúzásként felteszem a sablonos kérdést: mik a tervei? „Szeretek és szeretnék dolgozni. Jelenlegi körülményeim között ez lehetetlen. Szülővárosom nem támogat műteremmel — Budapestre szeretnék költözni.”

CS. PATAJ MIHÁLY